

Az én unitárizmusom.

Őszintén megmondom, hogy a magam jó szántából sohasem választottam volna e címet egy előadás tartalmának megjelölésére, de készségesen hajoltam meg erdélyi testvéreim elhatározása előtt, akik ezen a címen óhajtották, hogy megírjam, hogy mit tartok az unitárizmus lényegének. Az „én“ személynévmást különben sem szeretem s ahol csak lehet elkerülöm, ha pedig mozgalomról van szó mindig a „mi“ többes névmást használom, mert hát ez a most születő korszak gondolkodásának és benne az én felfogásomnak is jobban megfelel. Az ujkor nagyon szerette az ént előtérbe tolni, sőt volt egy korszak, amikor az egész világmindenséget az Énre függesztették. „A világ az én képzetem“ hirdette egy híres német filozofus, s ez az egész ujkori gondolkodásnak alapvető nézete volt. Mig a középkor nagy szeretettel csüngött a tárgyi világon s az egész mindenséget s annak lelkét: az Istent maga fölött képzelte el s e nagy világban magát csak szerény és alávetett lénynek tudta, akin nála sokkal hatalmasabb tekintély uralkodik, addig az ujkor filozófiája épen megfordította ezt az egész világnézetet s azt mondotta, hogy fölöttem és körülöttem vannak-e dolgok, élőlények, hatalmasabb világszellem, aról én nem tudok semmit, de semmit; csak azt tudom, hogy én vagyok, mert ha még azt gondolnám, hogy én nem vagyok, akkor is volnék, mert az a tény, hogy gondolkozom, bizonyítja lételemet is; vagyis csupán a lételem bizonyos, de minden egyéb ezen a földön merő bizonytalanság.

Ennek a gondolatmenetnek a legnagyobb kiaknázói az angol filozofusok (Locke-Berkeley-Hume) voltak s az ő kezük alatt bomlott széjjel az egész antik-középkori gondolkodás anélkül, hogy bármit is építettek volna helyébe. Nem csoda, hogy az ő népük az egyetlen, amely az első személyü névmást nagy betűvel (!) írja, akárcsak magának az Istennek nevét.

E gondolkodás szerint csak az az igaz, amit én annak tartok, amit én annak ismerek fel, sőt, mint az amerikai James fogalmazta : az az igazság, ami az én gyakorlati életemnek hasznára van. Az igazságnak ilyenforma fogalmazását már adták egyszer a görög szófisták. Ellenük támadt fel a sokratesi-platoni-aristotelesi filozofia forradalma, azt állítván, hogy az igazság független én tőlem, hogy az igazság fölöttem, illetve fölöttünk áll s mi annak csak alázatos felismerői, elfogadói vagyunk. Az ujkori angol-amerikai világ-felfogással szemben hasonló vihart támasztott Bolzano a prágai egyetem tanára s az ő követői: főleg a német filozofia (Husserl-Scheler), nálunk pedig a lángeszű Pauler Ákos. Ma ismét meg vagyunk győződve, hogy az igazság önmagában is fennáll s akkor is igazság marad, ha senki sem törődik vele. Gondolkodásunk irányítója, bethlehemi csillaga megint csak a fölöttünk feszülő igazságrendszer lett, amelyhez igazodunk, amelyet követni akarunk, de amelyet oly nehéz megragadni, oly nehéz követni az énnel gyengesége miatt. Az igazság csak egy, de az emberi gondolat sokféle. De e sokféleség nem öröm, hanem inkább keserves hiány, szálnalmas emberi gyengeség. Az én gondolatom helyett oh be jó volna a mi gondolatunkat, az összesek gondolatát, sőt az istenség örök — egy igazságrendszerét szemlélni, szemtől-szembe látni!

Éppen ezért igyekezzünk a *mi* unitarizmusunkról beszélni: a miénkről, a fiatalok unitarizmusáról. De hogy ezt tehesük, állítsuk be az unitárius vallást az előbb rajzolt körképbe.

Mikor született meg az unitarizmus? Erre bizonyára lesznek akik azt felelik : akkor, amikor Jézus hirdetni kezdte Isten országának evangéliumát De szükítsük kérdésünk körét. Mikor született meg a mai unitarizmus? Erre már több feleletet kell adnunk. A magyar unitarizmus a XVI. században keletkezett Dávid Ferenc feliéptével. Viszont az angol unitarizmus az európai felvilágosodás mozgalmával egykoru. Ismét az amerikai unitarizmus, ahogy Channing mozgalmából ismerjük, visszahatás a francia felvilágosodás tulzásaival szemben.

Ime hányféle körülmény, amely mind rányomta a maga egyéni bélyegét a különböző unitárius megmozdulásokra, sőt még az unitárius hitelvekre is úgy, hogy minden az előbb vázolt felfogás ellen esküszik, amely azt akarta hirdetni, hogy csak egy unitárius igazság van, amely változatlan, örök.

A magyar unitárizmus a XVI. században született, amelynek emberei még a középkor gyermekei. Azaz jobban mondva egy átmeneti koré, amely többé már nem hitt a középkor téves nézeteiben, de amely még egyáltalán nem ismerte az u. n. ujkori felvilágosodás nézeteit. *És e korszak átmeneti jellege volt éppen az a kedvező alkalom, hogy új, tisztultabb, vallásos rendszerek születhettek meg.* A XVI. század elvetette a hamis, emberi tekintélyt: a pápaságot, azonban keresve-kereste az igazi tekintélyt: az istenséget. A XVI. század tehát egy felsőbb tekintély előtt akart hódolni s ezért vette elő a Bibliát, mert ebben pillantotta meg az örök, változatlan igazságot. Igaz, hogy ezzel a tiszta, abszolút tekintélyt még nem találta meg, mert hiszen a Biblia a *magu egészében* nem az isteni abszolútum hordozója. De mégis kereste ezt az egyetlen, örök tekintélyt, sőt egyesek lelkében úgy látszik sejtelmesen fel is villanhatott ennek a tekintélynek mibenléte. Ma már hirdetjük nyíltan, hogy egy belső hang, egy sejtelmes sugallat minden vallásos igazságnak végső alapja, amelyhez mérünk minden más tekintélyt, még a bibliát is. S ezt az utóbbit éppen azért tartjuk olyan nagy, olyan szent, olyan értékes könyvnek, mert benne az örök igazságokat, a lelkünkben megszólaló isteni szöveget halljuk visszhangzani.

Dávid Ferenc — úgy látom — ezt a belső hangot vélte fedezni lelkében, amikor azt hangoztatta, hogy a „hit Isten ajándéka“. Ez az ajándék az ő szemében felülről jött s nem emberi eredetű volt. Dávid gondolata nagy metafizikai mélységeket takar, mert azt tartalmazza, hogy a mi egész létünk és hitünk is Istennek jó tetszésére van függesztve. Isten ilyen és ilyen hitet ad egy embernek, mert ő ezt így látta helyesnek. Nekem tehát nincs okom a zugolódásra, hogy ez miért hisz így, vagy úgy, mert hiszen a hitét az ember felülről kapta. Ezért nem szabad türelmetlenkedni, mert aki türelmetlenkedik, Isten végzései eilen hadakozik. Micsoda más ez a felfogás, mint az a másik, amelyet rendszeren Dávidnak szoktak betudni, amikor azt hirdetik róla, hogy ő a felvilágosodás előhírnöke. A felvilágosodás türelmi elve egészen más gondolatból táplálkozik. A felvilágosodás nem ismer el abszolút tekintélyt, abszolút igazságot, vagyis nem ismer Istent sem. A felvilágosodás szerint az ember lelke születésekor tabula rasa, üres lap, amelyre azt írja fel a környezet, a nevelés, amit akar. Isten egyáltalán nem nyúl bele a mi életünkbe, hitünkbe s a róla való fogalmak nem is tőle

származnak, hanem a mi emberi gondolkodásunk eredményei. S ez az emberi gondolkodás teljesen független holmi előzetes, felülről származó benyomásoktól, az teljesen a mi művünk, a mi lelkünk mindentől független alkotása. Igazság tehát az, amit én annak ismerek el, vagyis az egyén szempontjából minden igazság egyformán jó, ha ez neki jó; felülről származó, felettünk álló, abszolút igazság pedig úgy sincs, kár az ilyen dolgokkal bajlódni, időt vesztenetni.

Ime mily óriási ellentét Dávid és a felvilágosodás korának felfogása között. Dávid hite és türelmessége *meghajlás Isten előtt*, a felvilágosodás célkitűzése és közömbössége pedig azt az elvet vallja, hogy *mindennek mértéke az ember*. Vagy is Dávid felfogása theocentrikus (istenes), a felvilágosodásé pedig anthropocentrikus, vagy ahogy egy ma divatos amerikai mozgalom mondaná, humanista.

Minden jel arra mutat, hogy a humanista felvilágosodás, egy nagy kisiklása volt az emberi gondolkodásnak és éppen ezért rövid virágzás után gyászos véget ér, akárcsak a görög szofistáknak mindent emberi mértékre szabó félszeg gondolatvilága.

Ugy látszik Dávid Ferenc kora tér vissza, de nem hátrafelé, hanem előre. Vagyis nem azt fogjuk szószerint tartani, amit Dávid, hanem *hasonlóképen* fogjuk a ránknehezedeő kérdéseket megoldani, mint Dávid. Nem a felvilágosodás bajnokának kikiáltott és teljesen félreértett gondolkodó, hanem az Isten előtt alázatosan meghajló, mindent Istenre függesztő és magát a megfeszített Krisztus alázatos szolgájának valló hívő Dávid a mi életideálunk s a rosszul értelmezett, sőt meg nem értett embertől, mi a jobban értelmezendő hőshöz, vértanúhoz akarunk fellebezni.

Ha azt mondom: vissza Dávid Ferenchez, akkor tulajdonképpen előre mutatok, mert azt mondom: elég volt a felvilágosodás emberhívő és sikerhívő laposságaiból, minket ma ismét a mélységek és magasságok szédítenek, mi ott járunk azon a meredek ösvényen, ahonnan le lehet tekinteni az emberi sors sötét örvényébe és fel lehet nézni a ránkboruló égboltnak vakító fényességébe.

Szellemi fejlődésünk minden mozzanata azt mutatja, hogy többé nem az ember, az ember cselekedetei, azoknak sikere, nem a civilizáció u. n. előhaladása (evolúciója) áll érdeklődésünk középpontjában, hanem az, hogy miféle különös lény az ember, mi a sorsa,

mi az eredete, miért él itt a földön, micsoda sejtelmes világ vesz körül. Bukott angyalok, vagy feltörekvő szentek vagyunk? Büneink örvényében elveszünk, vagy van egy szerelmetes kéz, aki már kinyúlt, hogy felemeljen bennünket? Ki tudja, ki tudja? Senki az Istenen kívül; de irtózatos erővel tör fel lelkünkéből a sejtelem, a remény, a hit, hogy nem massa perditionis, nem halálra szánt sereg vagyunk, hanem életre, tisztább, szentebb, sugarasabb életre vagyunk hivatva. Mi más ez, mint a metafizika szélviharának tombolása körülöttünk és mibennünk? Mi más ez, mint új, ismeretlen erőknél roppant robbanása, amelyek talpazatig rázzák meg a modern emberi élet büszke, gőgös, civilizációs épületét. Ha eddig annyira bíztak az ember ethikai erejében, a jóban való előrehaladásban, mi ezt alig tehetjük többé; nekünk inkább Isten jóságában, Isten szeretetében kell bízunk, mert ő teremt minden többletet, minden új kezdetet s ha van haladás előre a jóban, vagyis van új kezdet az emberi lélekben, az feltétlenül az Istentől származik. Tőle száll alá minden áldás és én nem tehetek egyebet, mint várok, imádságos lélekkel, kitartó hűséggel szeméimet az égre függesztve várok, várok, hogy eljőjön az Isten. S mikor kopogtat az ajtómon, boldogan kiáltom: csakhogy itt vagy, csakhogy szivembe léptél. Így haladhatok a jóban, mert az Isten akarja, mert az Isten emel fel, ime az ethika alapja is a metafizika lett az új gondolkodásban, mint ahogy ez világít meg mindent, de mindent ebben a földi életben.

S mi lesz velem, ha minden imádságom ellenére is sok kivetni való marad bennem? Akkor is bizok, akkor is reménykedek, mert hiszem róla, hogy szerető Atya, aki nem vet el magától hanem kivált engem a rabságból és Isten országának szabad polgárává tesz. Ime sikereimben és sikertelenségemben Isten az én legfőbb menedékem s nem az ethikai törvénytár, amelyet olyan szívesen gyárt a humanista felfogás és amelyet szeret úgy feltüntetni, mint a vallás lényegét, pedig egyáltalán nem az. A vallás lényege nem az erkölcsstan, ezt lehet csinálni és tanítani minden vallás nélkül is; a vallás lényege, hogy az ember *egy magasabb erőbe van bekapcsolva* s ez erő nélkül senki és semmi, e földnek vándora.

Körülbelől — röviden vázolva — ez a lényege annak az új unitárizmusnak, amely a XX. században szárnyát bontogatja körülöttünk. Tekintélyen alapul s nem emberi gyarlóságon, de ez a te-

kintély metafizikai jellegű, mert alapja a lélek bensejében megszólaló transcendens istenség. Ennek az új unitárizmusnak alapvető vonása hogy „vallás“, éppen úgy, mint a korábbi századokban, de nem „józan polgári erkölcsstan“, amivé a XIX. században degredálni akarták.

De mondhatná valaki, ugyan mit bajlódom én olyan sokat azzal a XIX. századdal. Hisz az fedezte fel ismét Dávid Ferencet, az tette lehetővé, hogy Dávid ismét bevonulhatott az unitárius hősök pantheonjába! Tagadom, tagadom, ezerszer is tagadom, hogy a XIX. század képes lett volna Dávid Ferencet megérteni. Egyes kivételes egyéniségek (mint például a mi megboldogult Ferencz püspökünk) lelki magányaiknak titokzatos óráiban megpillanthatták Dávidnak igazi jelentőségét, de a nagy általánosságban az emberek őt meg nem értették és meg nem érthették. Csak hasonló érthet meg hasonlót, mondja egy régi bölcsészeti elv; már pedig a XIX. század emberhívő, józan polgári gondolkodása Dávidnak metafizikai mélységét még csak nem is sejtette. Metafizikai alaptételét — mint már rámutattam — átváltotta a mindennapi, lapos polgári hitközömbösség zajosan csengő aprópénzére s ezekkel a koldus fillérekkel akarta kifizetni a mélységek után vágyakozó unitáriusok lelkét. Ez a szellem még ma is itt terpeszkedik körülöttünk s belénk akarja diktálni, hogy a jövő útja még inkább a laposságok felé vezet; azonban azt hiszem, hogy nekünk elégünk van már szemfényvesztésből, mi ismét a hősiesség szellemét keressük, mi ismét föl-felé lendülő lelkek akarunk lenni s nem földön csuszó, jólét imádó, erkölcsvadászó nyárspolgárok! Mi ismét Dávid szellemét áhitozzuk, aki magát feláldozta az ő Istenéért és az ő megfeszített Jézusáért. Már pedig áldozatot hozni a józan erkölcsiség alapján nem lehet, hiszen annak ereje csak a házam kapujáig s a földem széléig vezet s mindenek előtt az én és a családom bölcsen és jól felfogott érdekeit védi; Golgotát járni csak az tud, aki az életét az örökkévalóságra függesztette s aki már itt a földön Isten színe látásától ittasult meg. El hát az emberhívés (humanizmus) ócska, levitézlett rongyaival, ezek döntöttek siralmas, keserves mélységbe bennünket, amiből most alig tudunk kilábolni, szegény beteg testünket és lelkünket alig tudjuk kivonszolni. Ettől az ósdi, de köztünk még mindig élő, sőt uralkodó szellemtől kell egyházunkat s vallásos életünket megszabadítani, ha azt akarjuk, hogy ne legyünk többé a kereszténység Lázárjai, hanem legyünk mi is kinyílt tavaszi virágok,

akik a magasságok illatos levegőjét, Istennek csodás világát szívjuk be megújodott életünkbe. Dávid Ferencet, nekünk mai nemzedéknek kell felfedeznünk. Az igazi Dávid Ferencet, akivel együtt kell vallanunk az unitárizmus alaptételét: a hit Isten ajándéka. Dávid nem saját lelkét járta körül, mint a mai ember teszi, kutatva, hogy van-e, vagy nincs képessége Istent megtalálni, hanem Isten szavát hallotta saját lelkében megzendülni. Nem alulról indult el felfelé, mint ahogy ma teljesen hibásan az emberhivő gondolkodás teszi, hanem megérezte, hogy fölülről ragadta meg valaki és az fogjul ejtette, az hitet adott neki, attól nem szabadulhatott többé, s ha a dévai börtönbe vitte, ám tehette, mert ő fogoly volt egész életében: Istennek foglya, aki azt csinált vele, amit e felsőbb hatalom jónak látott. Oh ha a mi megújodott unitárizmusunk ilyen fogoly tudna lenni, Istennek ilyen rabja, akkor nem írják többé rólunk neves egyházi írók azt, hogy ha Dávid Ferenc ma élne, kiközösítene egyházából bennünket, késői unitáriusokat. Az eféle kiszólásoknak csak úgy vethetünk véget, ha egyszer talpra állunk s Istenbe fogódzunk; mert akkor olyan erőnk lesz, hogy a kiszólások eltűnnek e föld színéről, mint ahogy eltűnik a nap felkeltekor a sötét éjszaka.

Amikor rámutattam arra, hogy az új unitárizmus tekintélyen alapul: az Isten tekintélyén, bár hangsúlyoztam, hogy e tekintély végső megnyilatkozási helye a lélek belső sugallata, úgy érzem, hogy mégis maradt vissza valami zavaró, valami egészen meg nem értett benyomás hallgatóim lelkében s ez az, hogy ugyan milyen viszonyban lehetek én a bibliával s *milyen viszonyban fog állani ez az új unitárizmus a vallásos életnek másik óriási, sok ideig egyetlen tekintélyével: a szentirással.* Most még ezt a viszonyt akarom néhány szóval megvilágítani, hogy tiszta képet rajzoljak meg az „én unitárizmusomról“, jobban mondva egy föltörekvő új és mégis örök unitárizmusról.

Amint már az imént rámutattam: a vallásnak s így az unitárius vallásnak is végső alapja a lélek mélyén megszólaló szózatban, a belső hangban (*vox interna*) van. Vagyis az unitárius embernek (mint aki ezt a fontos igazságot felismerte) nem lehet azt mondani, hogy ezt vagy azt el kell hinni, mert itt meg itt megirta ez meg ez a nevezetes ember, legyen az szentiró, egyházatya vagy éppen pápa. Ezeket a külső tekintélyeket az unitárius hívő mind emberinek tartja mindaddig, míg a belső hang rá nem üti az isteni

tekintély pecsétjét. Akármilyen különösen hangzik is; csak egyetlen igazi isteni tekintély van: a lelkiismeret. És ez a felfogás nem aféle ujkori humanizmus, emberhivés, hanem a legmélyebb metafizika, a legteljesebb Istenhivés. Ugyanis a lelkiismeret hangjában nem az „én“ szólal meg, ezt hinni durva félreértés volna, amelyet az ujkori filozófia követett el; a lelkiismeretben, a „más“ szólal meg, a fölöttünk lévő hatalom, a meg nem érthető, csak az alázatosan meghallgatható tekintély: az Isten. Az unitárius ember mindent a lelkiismerettel mér, de nem az énnel, mert tudja, hogy a lelkiismeretben, ha csak csökevényesen, vagy gyengén is, de mindig egy én feletti nagy és titokzatos erő beszél. A lelkiismeretet az ujkori gondolkodás azonosította az „Én“-nel s ez az azonosítás volt az ujkori filozófia legvisszataszítóbb és a legtermészetellenesebb cselekedete. Ideje volna, hogy leszámoljunk vele.

De ha úgy áll a dolog, hogy az unitárius ember csak a belső szótatot akarja követni, akkor mi szükség van mégis a Bibliára, amelyet külső tekintélynek érzünk. Valóban, ha valaki azt tanácsolná nekem, hogy úgy használjam a szentiratokat, mint tekintélyt, mint forrását az igazságnak, mint abszolút isteni ígét, azt felelném neki: akkor inkább sohase olvasok el egy sort se belőle. Számoljunk le teljesen azzal a gondolattal, hogy a Bibliát, mint a lelkiismeret fölött álló abszolút tekintélyt iktassuk be vallásos életünkbe. A Bibliát nem tehetjük Isten fölé, mert Isten áll mindenek felett.

Azonban, ha olvasni kezdjük szent könyvünket s különösen az evangéliumokat s a zsoltárokat, egyszerre csak azon kapjuk rajta magunkat, hogy mind nagyobb és nagyobb érdeklődés köt hozzánk s végül többé letenni nem tudjuk. Mi az oka ennek? Mi más, ha nem az, hogy a Biblia szintén a különböző lelkiismeretekben felhangzott isteni belső hangnak írásba foglalása, megörökítése azoknak a nagyszerű pillanatoknak, amelyekben Isten az emberbe lépett, az isteni szellem az emberi lélekkel közlekedett. *S amikor látom, hogy nálam sokkal gazdagabb lelkek sokkal finomabb lélek műszerek fogták fel a felülről jövő üzeneteket, akkor boldogan kiáltok fel: nem hagyom el a Bibliát, hiszen ennél szebb, ennél nagyszerűbb könyv e világon nincsen.* Ha az én lelkemben eddig kinyíltott egy-két tavaszi virágszál, most e Biblia világának szentlélek esője alatt sarjadásnak indult egy egész hegyoldal, rajta a leggyönyörűsegebb lélekvirágokkal. A lelkiismeret hangja lehet sokszor szegényes

az én gyarlóságom következtében, de más lelkeknek hatása alatt drága kincsekkel gazdagszom s ezt mind a bibliai lelkeknek: prófétáknak és főleg Jézusnak köszönhetem.

Ha tehát elégedetlenek vagyunk vallásos életünk, hitünk, érzésvilágunk mai szegénységével, nincs más ut, nincs más módszer a felfrissülésre, a gazdagodásra, mint megragadni ismét a Bibliát. A katolikusok a mise szépségeiben keresik azt az utat, amely a lelkeket érzésben közelebb viheti Istenhez. Meghatóak azok a külsőségek, amelyekkel katolikus testvéreink élnek, de sokan vagyunk, akiket ez hidegen hagy. De mi is áhítózunk azokra az érzésvilágok mélységekre, amely nélkül vallásos élet nincsen. Hol találhatjuk meg ezeket? egyedül a Bibliában. A prédikációnk lehet erkölchirdetés, az imánk lehet lendület nélkül, de a Biblia nem erkölcsi elvek gyűjteménye s a szent író nem tud úgy írni, hogy magával ne ragadjon. A Bibliát nem azért keressük, hogy a polgári erkölctant erősítsük vele, ez teljes félreértése a szentkönyvnek, hanem azért, mert ez a legtitokzatosabb sejtelmek hordozója s még az etikainak látszó hegyi beszéd is a legmélyebb metafizikával van telítve. Ha a Bibliát olvasom, egy más világba érkezem, amely nem ez a földi világ s amelybe elutazni a legnagyobb boldogság itt ebben a szegény földi életben. Amint a katolikust a mise a mennyei titok világába emeli, úgy visz, úgy röpit engemet a Biblia egy miszteriumos magasságba, melynek központja egy nagy Szív, amely a Szeretettől dobog. S ez a Szeretet világot betöltő és mégis megfoghatatlan örök nagy Titok, amely előtt leborulok és sirva sírok, remegve remegek s mégis boldogan, ujjongva örvendek.

Az új unitárizmusnak ki kell nyújtani a kezét ismét a Biblia után. Nem azért, hogy dogmát keressen benne, hanem azért, hogy ezt a vallásos érzésvilágot a magáévá tegye. Nincs más utunk, mint bibliakörök szervezésével ezt a metafizikai szükségletet (amely nélkül nincsen vallás) kielégíteni, sőt felkelteni. Ez az új unitárius gondolkodásnak elengedhetetlen, alapvető feltétele.

Most, amikor az itt felsorakoztatott néhány gondolatnak immár a végére jutottam, azt mondhatná valaki, hogy bármennyire is tiltakozom ellene, ez mégis csak az én unitárizmusom s nem a másé, nem a másik éné s nem az unitárius közösségé. Lehet, hogy így van, lehet, hogy széthulló szavak ezek mind. Szavazni nem lehet, az igazság szavazattal el nem dönthető. S különben is Dávid köve-

tője szeretnék lenni, aki belátta, hogy a hit Isten ajándéka, s Isten mindenkinek olyan hitet ad, amelyet akar.

Annyi bizonyos, hogyha vannak szívek, amelyekben titkos, csendes órán Isten hasonlóképen beszélt, mint az enyémben, azok azt fogják mondani nékem: ez nem a te unitárizmusod, hanem a mi unitárizmusunk. Azt azonban aligha érzük meg e földi életben, hogy mindnyájan egyhanguan kiáltunk: ez a teljes és tökéletes igazság! De érte küzdeni, érte áldozatot hozni mindnyájunknak hősies kötelessége. S azután várjuk, azt a napot, azt a boldog órát, amelyben így kiálthatunk boldog örömben: Látlak Uram, látom a teljes igazságot színről-szinre! Amit meg nem adhattál a földön, megadtad az örök életben! Légy áldott érte mindörökre!

Dr. Iván László.

Vizkeresztre.

(Janus Pannonius költeménye.)

Szeplőtlen szüztől született kis gyermek Jászolban fekszik. Szamarak s más [barmok	Röpköd édesanyja felé a Gyermekek, Boldog könny csillan szemiben föl [édes-
Ráismernek benne az Úrra. Fönt meg Csillog a csillag.	Anyjának. József szedi számba, mit kap S gondosan megőrzi.

Jámbor pásztor-nép oda hagyva nyáját Betlen várossába siet, hogy lássa A világnak most született királyát... Csillog a csillag.	Más úton térnek haza titkon éjjel Napkelet három fejedelme s otthon Boldogan dicsérik az új világnak Nagy fejedelmét.
--	--

S Napkelet három fejedelmét hozza. Hérodész váltig könyörög, hogy vissza- Térvén, mondják meg neki, hol van [Krisztus:	Reszket Hérodész, csecsemőktől reszket, Vérfürdőt rendez. Menekül anyjával Egyiptom földjére a Gyermekek. [Vértől
Ő is imádja.	Ázik a föld is.

Bölcsek jönnek végre s a Gyermekek [látván	Fentről angyalkar szava zendül [messze,
Turbánjuk rögtön leteszik s hódolva Esnek, hullnak térdre előtte. Omlik, Hull az ajándék.	Együtt áldják őket az Atyát Fiával S a Szentlélekkel, kik az Istenségben Hárman is eggyek.

Fordította: *Pálffy Márton.*